

YÜNUS el-KÂTİB

ğü için ilmi sahada da yüksek bir seviyeye ulaştı. Halife Hişâm b. Abdülmelik zamanında (724-743) ticaret amacıyla Dimaşk'a yaptığı bir seyahatte Şehzade Velîd b. Yezîd ile tanıştı ve ondan iltifat gördü. Burada geçirdiği üç gün, binbir gece masallarının 684. gecesindeki bir hikâyeye konu teşkil etmiştir. Halife Velîd b. Yezîd döneminde de Dimaşk'a çağrıldı ve onun ölümüne kadar (126/744) sarayda kaldı. Kaynaklarda hayatının bundan sonraki dönemiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Medine'de vefat eden Yûnus el-Kâtib'in vefat tarihi kaynakların çoğunda yaklaşık 135 (752) olarak verilmektedir.

Dönemin meşhur mûsikişinasları Ma'bed b. Vehb, İbn Süreyc, İbn Muhriz, Garîz ve Muhammed b. Abbâd'dan ders alan Yûnus bunlardan en çok Ma'bed'i benimsemiş ve bestelerinde onun geleneğini devam ettirmiştir. Kaynaklar Ma'bed'in öğrencileri arasında en yetenekli ve en zengin repertuvara sahip, ondan en çok eser aktaran sanatkârın Yûnus olduğu konusunda ittifak etmiştir. Bestelerindeki yüksek müzikaliteden söz eden kaynaklarda onun özellikle "Zeyânib" (Zeynebiyyât) adlı eserinin büyük rağbet gördüğü ve daha sonraki mûsikişinaslar tarafından örnek alındığı ifade edilir (Zeyânib, şair İbn Ruheyne'nin Zeyneb bint İkrime adlı genç bir hanımın güzelliğini coşkulu bir şekilde tasvir eden şiirlerine verilen addır). Aynı zamanda güzel sesi olan Yûnus'un eserlerini "kadîb" veya "taktaka" denilen, birbirine vurularak ses çıkartılan iki kamıştan ibaret bir mûsiki aletiyle okuduğu söylenir. Eserleri okurken ritmik kalıplara özen gösterdiği rivayet edilir. Edebiyat sahasında da ismi geçen Yûnus dönemin şairleri arasında zikredilir. Bu açıdan dönemin mûsikişinaslarından Muhammed b. Âişe, Cemîle, Sellâme el-Kas, Habbâbe ve Sellâmetü'z-Zerkâ'dan üstün olduğu belirtilmektedir.

Yûnus el-Kâtib'in eserlerinde Câhiliye dönemi ve ilk dönem mûsikisi, mûsikişinasları, besteler, ud klavyesindeki parmak pozisyonları hakkında önemli bilgilerin yer aldığı kaydedilmektedir. Kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *Kitâbü'n-Nağam* (Medine mûsiki ekolünün tonal sistemiyile ilgilidir); *Kitâbü'l-Kıyân* (meşhur şarkıcı câriyeler [kayneler] hakkındadır); *Kitâbü Müccerrid (l'egâni) li-Yûnus* (kendi bestelerini içerir); *Kitâbü'l-Egâni* (dönemin şarkılarının bir araya getirildiği bu eserde otuz beş erkek ve kadın bestekârın 825 şarkısının güftesi bulunmaktadır; İbn Hurdâzbih ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî gibi müelliflerin de alıntı yaptığı eserde bestelerin ikâsı ve perdeleri hakkında bilgi

verilmektedir). Abbâsî dönemi mûsikisinin hazırlık çalışmalarında etkili olan bu eserler Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî ve İbn Abdürabbih'in kitaplarında kaynak olarak kullanılmıştır. İbrâhim el-Mevsilî, Siyyât ve İshak el-Mevsilî Yûnus el-Kâtib'in en meşhur öğrencilerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egâni* (nşr. Semîr Câbir), Beyrut 1407/1986, IV, 390-396; İbnü'n-Ne'dim, *el-Fihrist* (nşr. İbrâhim Ramazan), Beyrut 1417/1997, s. 178; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, IV, 292-293; J. Rouanet, *el-Mûsika'l-'Arabiyye* (trc. İskender Şelfûn), Kahire 1927, s. 97; H. G. Farmer, *Historical Facts for the Arabian Musical Influence*, London 1930, s. 59; a.mlf., *Târîhu'l-mûsika'l-'Arabiyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire 1956, s. 100-101; a.mlf., *Meşâdirü'l-mûsika'l-'Arabiyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire, ts. (Mektebetü Mısır), s. 21; a.mlf. - [E. Neubauner], "Yûnus al-Kâtib al-Mughanni", *El²* (İng.), XI, 350-351; Mecdî el-Ukaylî, *es-Sima' 'inde'l-'Arab*, Dimaşk 1966, s. 155-159; Sâmî Hâfız, *Târîhu'l-mûsika ve'l-ğınâ'l-'Arabî*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Enclü el-Misriyye), s. 61; Sâlih el-Mehdî, *el-Mûsika'l-'Arabiyye târihuha ve edebüha*, Tunus 1979, s. 36-37; Ahmed el-Cündî, *Min Târîhi'l-ğınâ' 'inde'l-'Arab*, Dimaşk 1988, s. 29-35; G. D. Sawa, *Music Performance Practice in the Early 'Abbâsîd Era 132-320 AH/750-932 AD*, Toronto 1989, s. 22-23; Ahmet Hakkı Turabî, "İlk Dönem İslâm Dünyasında Mûsiki Çalışmaları", *MÜFD*, sy. 13-15 (1997), s. 225-248.

▲ AHMET HAKKI TURABİ

YÜNUS PAŞA

(ö. 923/1517)

Osmanlı vezîriâzâmı.

Devrin kaynaklarında hayatının ilk yıllarıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Bununla birlikte bazı araştırmalarda Arnavut asıllı olduğu ve devşirilerek saraya alındığı belirtilir. II. Bayezid dönemine ait hazine kayıt defterlerinde kendisinden kapıcıbaşı diye söz edilmiş, Enderun'a girdiğini ve iyi bir eğitim aldıktan sonra önemli sayılabilecek görevlere getirildiğini düşündürür. 907-911 (1501-1505) yılları arasında kapıcıbaşı olarak bazı önemli hizmetlerde bulunduktan sonra 10 Rebûlâhir 911'de (10 Eylül 1505) Hasan Ağa'nın yerine yeniçeri ağalığına getirildi. Muhtemelen daha kapıcıbaşı iken II. Bayezid'in kızı Selçuk Hatun'un Mustafa Paşaoğlu Mehmed Bey'le olan evliliğinden doğan kızlarından biriyle (Asılhan Hatun) evlendirildi. Hazine kayıtlarında bu evliliğe dair ilk bilgiler 11 Şâban 907 (19 Şubat 1502) tarihine aittir (*İn'âmât Defteri*, vr. 267^b). Beş yıl kadar sürdürdüğü yeniçeri ağalığı sırasında 1509'daki büyük depreme şahit oldu

ve muhtemelen İstanbul'un yeniden imarında da görev aldı. Şahkulu Baba Tekeli isyanı esnasında isyanı bastırmakla görevlendirilen Vezîriâzam Atik (Hadım) Ali Paşa'ya eşlik eden yeniçerilerin başında söz konusu harekâta katılmayarak İstanbul'da kaldı. Safer 917'de (Mayıs 1511) Bursa kadısının yardımıyla kendisiyle kendisine gönderdiği yardım talebiyle ilgili mektubunu alarak durumu divana bildirdi (TSMA, nr. E 5451). Şehzade Selim'in (Yavuz Sultan Selim) taht iddiasıyla ortaya çıkıp Rumeli yakasına geçmesi ve babası II. Bayezid ile irtibat kurmaya çalışması sırasında padişahla birlikte Edirne'de olduğu, hatta 8 Cemâziyelevvel 917'de (3 Ağustos 1511) Uğraşdere mevkiinde Şehzade Selim ile II. Bayezid arasındaki çarpışmada yeniçerilerin başında bulunduğu anlaşılmaktadır. Şehzade Selim'in geri çekilmesinin ardından, Vezîriâzam Ali Paşa'nın Şahkulu ile yaptığı savaşta başarısızlığa uğrayıp hayatını kaybetmesi üzerine maiyetindeki yeniçerilerin Şehzade Selim'i desteklemeye başlamaları karşısında nasıl bir tavır takındığı bilinmemektedir. Ancak daha sonra meydana gelen görev değişikliklerinde 7 Cemâziyelâhir 917'de (1 Eylül 1511) Rumeli beylerbeyiliğine tayin edilen Sinan Paşa'nın yerine Anadolu beylerbeyi olması (*İn'âmât Defteri*, vr. 237^a) II. Bayezid'in yakın çevresindeki grupta yer aldığını düşündürmektedir.

Yûnus Paşa'nın Anadolu beylerbeyliği kısa sürdü; 22 Şevval 917'de (12 Ocak 1512) Sinan Paşa üçüncü vezirliğe getirilince ondan boşalan Rumeli beylerbeyiliğine tayin edildi. Muhtemelen bu sırada asker arasında Selim'e taraftar olanların artması üzerine o da Şehzade Ahmed'e karşı Selim'i destekleyen paşalara katıldı. Nitekim bir kayda göre Selim'in İstanbul'a davet edilmesi fikrini padişaha kabul ettirenlerden biriydi (TSMA, nr. E 7072). Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasının ardından Dimetoka'ya çekilen II. Bayezid'e refakat etti; ancak onun yolda vefat etmesinden sonra (II. Bayezid'in vefatını bildiren arzı: TSMA, nr. E 6335) Rumeli beylerbeyiliğinden alınıp merkezden uzaklaştırıldı. Bu durum büyük ihtimalle, Uğraşdere çarpışmasında II. Bayezid'in yanında yer alması sebebiyle Yavuz Sultan Selim'in ona tam güvenmemesinden kaynaklanmıştır. Uzun bir süre Bosna beylerbeyliğinde kaldı; Çaldıran seferi esnasında da Bosna'da görev yaptığı ve sınır boylarında emniyeti sağladığı anlaşılmaktadır. Hatta ona Klis Kalesi'nin fethi için izin de verilmişti (16 Şâban 921 / 25 Eylül 1515). Hemen ardın-

Yünus
Paşa'ya
atfedilen
portre
(TSM)

dan 5 Ramazan'da (13 Ekim) Mustafa Paşa'nın vezirlikten azledilerek Bosna'ya tayini üzerine merkeze gelmesi emredildi. 8 Zilkade 921'de (14 Aralık 1515) Edirne'ye ulaşım divanda paşalarla görüştü ve oğlu Mehmed Çelebi ile birlikte hediyeler sundu. Fakat o sırada padişah vezirlere kızgın olduğundan onunla görüşemedi ve hediyeler divanda kaldı. Gelişinden iki gün sonra padişah tarafından kabul edildi. Haydar Çelebi'nin kaydına göre (*Ruznâme*, I, 468-476) muhtemelen bu sırada kendisine Rumeli beylerbeyliği görevi verilmişti. Ancak Mısır seferine çıkılacağı esnada vezirâzam olan Hadım Sinan Paşa'nın yerine 23 Rebülevvel 922'de (26 Nisan 1516) vezirliğe getirildi. Mercidâbık Savaşı'nda merkez kuvvetlerin sağ ve sol kanadının idaresi hususunda Sinan Paşa ile anlaşmazlığa düştü; padişahın müdahalesiyle sol kolda yer aldı. Savaşın kazanılmasının ardından takip ettiği Halep Emiri Hayır Bey'in Osmanlılar tarafına ilticasını sağladı, onu padişahın yanına getirdi. Halep ve Şam'da padişahla birlikte harekât planlarının yapılmasında rol oynadı. Bilhassa Şam'da iken padişahın Kahire üzerine yürünmesi konusundaki fikirlerine karşı çıktı, yolun zorluklarını ileri süren ve daha fazla ileri gidilmemesini tavsiye eden grupta yer aldı. Bazı kaynaklarda Mısır'a gidilip gidilmemesi hususunda düşüncesini soran padişaha Şam'a kadar pek çok yerin elde edildiğini, Mısır ülkesinin çok geniş, zaptının ve kontrolünün çok güç olduğunu, ayrıca yolun büyük meşakkatlerle dolu bulunduğunu, Memlük beyleri ve Urban ile baş etmenin zorluğunu bildirdi (Hoca Sâdeddin, II, 344). Bununla beraber padişahın kararlı tavır karşısında onu desteklemekten geri durmadı. Özellikle çöl geçilirken su sıkıntısını önlemek için büyük gayret sarfetti. Bu sırada 15.000 deve ile 30.000 kırba suyu ordu için tedarik ettiğine dair bilgiler vardır (Âlî Mustafa Efendi, I/2, s. 1199-1200). 15 Aralık 1516'da Şam'dan Mısır'a

doğru hareket eden padişahın yanında yer aldı ve onunla birlikte Kudüs'ü ziyaret etti (Haydar Çelebi, I, 483). Bir başka kaynakta Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyareti sırasında onun askerle birlikte Remle'de beklediği belirtilir (Tansel, *TV*, sy. 17 [1958], s. 318). Kahire önlerine varıldığında hemen ordugâh kurulması, herhangi bir saldırı ihtimaline karşı ordunun ağırılık ve yüklerinin arkaya alınıp bunlara dayanılarak çarpışılması, savaşın ertesi güne uzaması durumunda gece burada kalınması ve sabahleyin savaşa girilmesi teklifinde bulundu (*a.g.e.*, sy. 18 [1961], s. 432). Bu teklif herkes tarafından kabul edildi. Ridâniye Savaşı'nda başında bizzat padişahın bulunduğu merkez kuvvetlerinin sol kanadını idare etti. Vezirâzam Sinan Paşa'nın yönettiği kola saldıran ve onu yaralayıp ölümüne sebep olan Memlükler üzerine hızla yürüyerek onları tamamen dağıttı. Ardından Kahire'nin kontrol altına alınması işiyle görevlendirildi. Üç gün süren sert Memlük direnişini kırmak için büyük çaba sarfetti, bu arada bir ok isabetiyle yaralandı. Sonunda zorlukla da olsa duruma hâkim olunca gösterdiği büyük gayret dolayısıyla padişah kendisini vezirâzamlık makamına getirdi (11 Muharrem 923 / 3 Şubat 1517). Kahire'den kaçan son Memlük Sultanı Tomanbay'ın yakalanması harekâtına aldığı yaradan dolayı katılmadı ve şehirde kaldı. İyileşince Kahire'de Kal'atülcebel'de muhafaza görevi yaptı.

Tomanbay'ın başarılı bir harekâtla yakalanmasının ardından Yavuz Sultan Selim'in 18 Rebülevvel 923'te (10 Nisan 1517) topladığı divanda Mısır beylerbeyliğiyle görevlendirilen Yunus Paşa, bundan sonra Kahire'de asayiş sağlamaya ve Memlük beylerini Osmanlı idaresine ısındırmaya, halkın işlerini halletmeye ve Osmanlı sistemini yerleştirmeye çalıştı. Padişahın İskenderiye'yi ziyareti sırasında Kahire'de kaldı. Ancak idareciliği esnasında bazı devlet görevlilerinin suistimallerini önlemekte başarısız oldu. Hatta bizzat bu kimse-leri koruduğuna dair şâyialar çıktı. Memlük beylerinin konaklarındaki eşyalara el konulduğu, ailelerine uygunsuz şekilde davranıldığı, Arap şeyhlerine baskı yapıldığı, aşırı vergilerle huzursuz edildikleri gibi şikâyetler giderek artmaya başladı. Aslında Yunus Paşa eski Memlük âdetlerinin yerine Osmanlı sistemini yerleştirmeye gayret ediyordu. Bundan dolayı uygulamaları Mısır ileri gelenlerince tepkiyle karşılanıyordu. Malî sistem hususundaki belirsizlikler ve Osmanlı vergileriyle Memlük sisteminin bağdaştırılmamasından mey-

dana gelen problemler çok geçmeden Yunus Paşa'nın azline yol açtı. Onun yıpratılmasında Hayır Bey'in de etkili rolü olduğundan söz edilir. Nitekim İstanbul'a dönüş kararı alan padişah gereken hazırlıkları yaptırırken Yunus Paşa'yı beylerbeylik görevinden aldı, yerine Hayır Bey'i getirdi (13 Şâban 923 / 31 Ağustos 1517). Bununla beraber vezirâzamlık görevi sürdü. Ancak Yunus Paşa bu durumu kabullene-medi, öteden beri çekişme içinde olduğu Hayır Bey'in beylerbeyliğe getirilmesine şiddetle itiraz etti. Ayrıca Osmanlı askerlerini çok uğraştırmış olan, Ridâniye'de Sinan Paşa'ya karşı yapılan hücumu bizzat katılan Canbirdi Gazâlî'ye hak ettiğinden fazla değer verildiği kanaatini taşıyor, bu yolda da padişaha itirazda bulunuyordu. Bu kabil itirazlarını sürdürdüğü bir divan toplantısında Yavuz Sultan Selim'i aşırı ölçüde öfkelenirdiği anlaşılmaktadır. Hatta padişah kızgınlığından divanı terketmiş, ardından Bilbîs konağında iken 26 Şâban 923'te (13 Eylül 1517) solaklar kethüdâsına emir yollayarak boynunu vurdurmuş, başını üç gün teşhir ettirip ondan sonra cesedinin Katya'da gömülmesini emretmiştir (Haydar Çelebi, s. 492); diğer bazı kaynaklarda ise onun Hanyûnus'ta veya Hattâre'de defnedildiği belirtilir. Özellikle Celalzâde Mustafa Çelebi, Hattâre adlı köyde katledildiğini yazarken bunun sebebini, Yunus Paşa'nın padişahın kendisine karşı olan teveccühüne güvenerek mağrur bir şekilde hareket etmesine, hatta isyana kalkışma niyeti taşımasına, bunu farkeden padişahın İstanbul'a dönüşünün ardından onun Mısır'da bırakılması halinde isyan edebileceği kanaatiyle görevden alınmasına, buna çok üzülen paşa için artık kendisinden hayır gelmeyeceği fikrine varmasına dayanır (*Selîmnâme*, s. 207). İdrîs-i Bitlisî de Sâlihiye yakınlarındaki Hattâre'de katledildiğini yazarken tarihi yanlış verir, onun isyan başlatma eğiliminde bulunduğu dair şâyialar tekrarlar. Bütün bu gerekçelerin idam sebebini meşrûlaştırma gayretinin sonucu olduğu açıktır.

Dönemin kaynaklarında askerlik sanatında mâhîr, iyilik sever, fakat sert bir mizaca sahip olduğu, ayrıca mal hırsıyla hareket ettiği, büyük harcamalar yaptığı ve gösterişe önem vererek kalabalık maiyetiyle dikkati çektiği ifade edilir. Yunus Paşa'nın Sakarya iline bağlı Taraklı'da (Yeni-ce-i Taraklı) bir camisinin bulunduğu da belirtilir. Camiyle ilgili kayıtlarda buranın "merhum Yunus Ağa" tarafından yaptırılıp 20.000 akçe yanında on yedi dükkân ve bir arsa vakfedildiği bilgisi yer alır (*Hü-*

Yunus Paşa Camii – Taraklı / Sakarya

davendigâr Livası Tahrir Defterleri, s. 363). Bu durumda sözü edilen Yunus Ağa'nın Yunus Paşa ile aynı kişi olup olmadığı problemi ortaya çıkar. Camiyi yeniçeri ağalığı sırasında inşa ettirmiş olması düşünülebilirse de niçin Taraklı'yı seçtiği anlaşılabilir. Bir münşeat mecmuasında bazı arzları ve mektuplarından örnekler rastlanır (*Münşeat-ı Suver-i Mekâtib*, Adana İl Halk Ktp., nr. T 816.21/01 Hk. 791/7). Ona ve hanımına atfedilen iki tablonun Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunduğu belirtilmektedir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İn'âmât Defteri, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. O.71, vr. 57^b, 71^a, 75^b, 81^a, 99^a, 237^a, 251^b, 257^a, 267^b; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri* (haz. Ömer Lutfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988, s. 363; *İdris-i Bitlisi, Selimşahnâme* (trc. Hicabi Kirlangıç), Ankara 2001, s. 316, 344, 374-376; Haydar Çelebi, *Ruznâme* (Feridun Bey, *Münşeat* içinde), I, 468-476, 483, 486-487, 492; Celalzâde Mustafa Çelebi, *Selimnâme* (nşr. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 201-202, 207; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 336, 344; Âli Mustafa Efendi, *Târih-i Künhü'l-Ahbâr* (haz. Ahmet Uğur v.dğr.), Kayseri 1997, I/2, s. 1199-1200; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 197, 203-204; a.mlf., "Silâhşör'ün Fethnâme-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri", TV, sy. 17 (1958), s. 318; sy. 18 (1961), s. 432, 437, 439, 443; Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmûd, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul 1990, s. 58; Hakkı Acun, *Sakarya İli Taraklı İlçesi ve Yunus Paşa Camii*, Ankara 1996; a.mlf., "Taraklı Yunus Paşa Camii Acem Ali'nin Eseri mi?", *I. Sakarya ve Çeuresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* (ed. Mehmet Alparğu – Enis Şahin), Adapazarı 1999, s. 217; R. F. Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bayezid-i Veli: 1481-1512* (trc. Necdet Öztürk), İstanbul 1997, s. 68-69; Cahide Tamer, *Taraklı Yunus Paşa Camii Restorasyonu: 1960-1961*, İstanbul 2002; Feridun M. Emecen, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fâtih: Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010, s. 218-220, 258,

277-284, 306-308; Tahsin Öz, "Sadrazam Yunus Paşa ile Karısının Portreleri ve Diğer Tarihî Portreler", *Resimli Tarih Mecmuası*, II/23, İstanbul 1951, s. 1071-1073. FERİDUN EMECEN

YÛNUS SÛRESİ

(سورة يونس)

Kur'an-ı Kerim'in onuncu sûresi.

Büyük ihtimalle hicretten bir yıl önce nâzil olmuştur. Bazı âyetlerinin Medenî olduğu söylenmişse de bu isabetli görülmemiştir (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, VIII, 194; Âlûsî, XI, 79). Adını 98. âyetinde geçen Yunus peygamber'in adından almıştır. 109 âyet olup fâsılası bir âyette "ن", on âyette "م", diğerlerinde "ن" harfleridir. Sûrede Allah'ın birliği, Hz. Muhammed'in nübüvveti ve âhiret inancı üzerinde durulmakta, bu arada geçmiş kavimlerin inkârcı tutumlarından örnekler zikredilmektedir. Sûrenin muhtevasını dört bölüm halinde incelemek mümkündür.

Birinci bölümün (âyet 1-33) başında, bunların hikmet dolu bir kitabın âyetleri olduğu belirtilmekte ve içlerinden birinin Allah'ın elçisi sıfatıyla görevlendirilmesinin müşrikler tarafından şaşkınlıkla karşılanıp "apaçık bir sihirbaz" diye nitelendirilmesinin yadırganacak bir durum olduğuna dikkat çekilmektedir. Müşriklerin bu tür şaşkınlığından Yunus sûresinden önce nâzil olan Sâd (38/4) ve Kâf (50/2) sûrelerinde de söz edilmiş, ayrıca Hz. Nûh ile Hûd'un muhataplarına da nisbet edilmiştir (el-A'râf 7/63, 69). Ardından sûrede tabiatın kuruluşuna ve işleyişine dair örnekler verilmekte, insan türünün uçsuz bucaksız kâinat içindeki konumuna vurgu yapılmakta, iman edip amel-i sâlih işleyenlerle inkârcıların dünyadaki davranışlarına ve âhiretteki durumlarına dair tasvirler yapılmaktadır. Bu arada 15-17. âyetlerde, bir gün Allah'ın huzuruna çıkacağına inanan kimselerin Hz. Peygamber'den kendilerine okuduğu Kur'an'dan başka bir Kur'an getirmesini ya da mevcut Kur'an'ı değiştirmesini istedikleri belirtilmekte ve Resûlullah'a buna şöyle cevap vermesi emredilmektedir: "Kur'an'ı değiştirmem asla mümkün değildir; bu sadece bana vahyedilene uyarım. Eğer Allah dileseydi Kur'an'ı size okumazdım ... Biliyorsunuz ki nübüvetimden önce de bir ömür sayılacak kadar uzun bir süre sizinle beraber yaşadım, dolayısıyla beni tanımış olmalısınız. Niçin aklınızı kullanmıyor ve gerçeği benimsemiyorsunuz?"

Sûrenin ikinci bölümü şirkin eleştirisiyle başlamakta, Kur'an'ın ilâhî kaynaklı olup önceki vahiyleri tasdik ettiği belirtilmekte, buna inanmayanlara yalnız bir süre kadar benzeri bir metin ortaya koymaları hususunda meydan okunmaktadır. Daha sonra Resûl-i Ekrem'e hitap edilerek bütün gayretlerine rağmen sağirlara ses duyuramayacağı ve körlere yol gösteremeyeceği bildirilmekte, bununla beraber Allah'ın hiç kimsese zulmetmediği, her inkârcının kendi âkubetini kendisinin hazırladığı beyan edilmektedir. Ardından inkârcıların umursamazlıkları yüzünden ebedî âlemde karşılaşacakları azap hakkında açıklamalar yapılmakta, bu arada Kur'an'ın Allah'tan gelen etkili bir öğüt, mânevî hastalıklar için bir şifa, inananlar için bir hidayet ve rahmet kaynağı olduğu vurgulanmakta, müminlerin dünyada biriktirecekleri servetle değil ondan daha değerli olan Allah'ın lutuf ve rahmetiyle sevinmelerinin gerektiği ifade edilmektedir (âyet 57-58). "İman edip kötülüklerden sakınanlar" diye tanımlanan Allah dostlarına dünya ve âhiret için müjdeler verilmekte, Allah'ın ortaklarının veya çocuğunun bulunmadığı tekrar belirtilmekte, buna inanmayanlara âhirette şiddetli azabın uygulanacağı bildirilmektedir (âyet 62-69). Sûrenin üçüncü bölümünde hak-bâtıl mücadelesi bağlamında geçmiş peygamberlerden örnekler verilmektedir. Kavmi içinde 950 yıl yaşayıp onları hak dine davet eden Hz. Nûh'un mücadelesine kısaca değinildikten sonra (âyet 71-73) Hz. Mûsâ ve Hârûn ile Firavun ve taraftarları arasındaki mücadele anlatılmakta, denizde boğulmak üzere iken, İs-

Yunus sûresinin ilk âyetleri

